

welsprekend en straalt er gloed van zijn woord uit'<sup>10</sup>. Volgens Algra is die 'diepere toon uit het nationale leven' het beslissende element. Kuyper 'wilde een *nationaal Réveil*, en dat kon niet anders dan door herleving en verjonging van het Calvinisme'<sup>11</sup>. De kracht van de ideologie van Kuyper en de zijnen ligt waarschijnlijk inderdaad in de verbinding van het religieuze, het historische en het nationale element. Deze drie zijn steeds op elkaar betrokken: het religieuze verwijst naar de rol van de Calvinisten in het ontstaan van de Nederlandse natie én naar een specifieke diagnose van de moderniteit in termen van de strijd tegen de ontbindende krachten van de 'Geest der Eeuw'. Het historische relaas wordt gelezen als een bevestiging van deze godsdienstige diagnose. En de nationale mythe wordt zowel verondersteld als via politiek ingrijpen gereconstrueerd. Een serie opposities wordt aan elkaar gekoppeld: geloof-ongeloof; constructie-ontbinding; zedelijk-onzedelijk; christelijk-modern; de ware kerk- de verwereldlijkte kerk; en tenslotte schuiven al die opposities in de geleefde ervaring in elkaar tot het 'nationale Réveil' versus 'de anderen'. In de politiek stond deze nationale mythe lijnrecht tegenover de liberale mythe van de 'door en door verlichte en beschaafde natie' waarover Kappeyne in 1874 in de kamer gesproken had. Het was deze resolute positiekeuze in het negentiende-eeuwse kader van de strijd om de moderniteit die de Kuyperiaanse wereldvisie kracht en samenhang gaf.

De antirevolutionaire stroming werd gekenmerkt door een ambivalente verhouding tot het moderne: enerzijds de eerste moderne massapartij in de Nederlandse geschiedenis; en niet slechts de partij was op moderne leest geschoeid, ook de kerkelijke strijd werd gevoerd met moderne organisatorische technieken. Maar anderzijds belichaamde diezelfde beweging het meest uitgesproken verzet tegen de moderniteit als ideologie en levensvorm. Deze ambivalentie was kenmerkend voor de verzuiling als geheel: anti-moderne modernisering.

De ARP steunde op een bredere basis dan de Doleantie<sup>12</sup>. Maar de godsdienstige praktijk en de levensbeschouwing van de dolerenden

10. Algra, *Wonder van de negentiende eeuw*, 304.

11. *Ibidem*.

12. Vgl. J.C. Rullmann, 'De coalitie uiteengevallen en weer tot stand gekomen', *A.R. Staatskunde-3-maandelijks orgaan*, IV, 1930, 95.